

БІЛІНГВАЛЬНА ОСВІТА ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЄВРОСОЮЗУ

Ярова О.Б.

Бердянський державний педагогічний університет

У статті розглядається проблема білінгвального навчання у контексті іншомовної освіти молодших школярів у державах-членах Європейського Союзу. Автор аналізує досвід країн ЄС, котрі вже сьогодні реалізують модель білінгвальної освіти у початковій школі. У статті визначено загальні труднощі організації білінгвального навчання та чинники, що впливають на успіх реформ в іншомовній освіті на початковому щаблі.

Ключові слова: початкова освіта, навчання іноземних мов, моделі раннього навчання іноземних мов, білінгвальна освіта.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі володіння іноземними мовами стає обов'язковою умовою для успішного включення людини до конкурентного суспільства знань. На європейському континенті активізація вивчення іноземних мов зумовлена, по-перше, інтеграційними процесами у державах-членах Євросоюзу на шляху створення спільного ринку праці, а, по-друге, потребою збереження культурного розмаїття та виховання взаємоповаги різних націй і народностей задля процвітання європейської спільноти. Потреба у вільному володінні більш, ніж однією іноземною мовою, та проживання на території країн ЄС представників різних етнічних груп перетворює білінгвізм на початку ХХІ ст. із явища лінгвістичного в один з основних принципів організації мовної політики сучасної багатомовної і багатонаціональної Європи і створює новий напрям в системі сучасної освіти на Європейському освітньому просторі – білінгвальну освіту.

Аналіз досліджень і публікацій. Білінгвальна освіта у школах Європи є предметом вивчення у працях таких зарубіжних дослідників, як М. Байрам (Michael Byram), К. Бейкер (Colin Baker), Х. Б. Бердмор (Hugo Baetens Beardsmore), К. Гаррусте (Christelle Garrouste), Д. Ельснер (Daniela Elsner), Дж. Леман (Johan Leman), Г. Мейер (Gabriela Meier), Р. Пірі (Riitta Piri), Т. Тінслі (Teresa Tinsley), Дж. Трім (John Trim), Ф. Худ (Philip Hood) та ін.

Питання НІМ у країнах Європи розглядають українські науковці В. Деркач, С. Гапонова, Л. Заблоцька, О. Кашуба, О. Кузнецова, Н. Лавриченко, О. Локшина, В. Папіжук, О. Першукова, Л. Пуховська, В. Редько, М. Тадеєва. Розпочавшись у 1980-90-х рр. минулого століття, реформи в іншомовній освіті у державах-членах Євросоюзу продовжуються і сьогодні. Залишається багато невирішених питань, у тому числі і на рівні МСКО 1: зміст НІМ у початковій школі; кількість іноземних мов для раннього вивчення; моделі раннього НІМ, включаючи інтегративний підхід та білінгвальну освіту.

Отже, метою статті є вивчення європейського досвіду білінгвального навчання у контексті іншомовної освіти на рівні МСКО 1 як однієї з тенденцій розвитку сучасної початкової освіти у державах-членах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Раннє навчання дитячої іноземної мови сприяє більш швидкому її опануванню, поліпшує навички володіння рідною мовою та є основою для більш високої продуктивності в інших сферах академічної діяльності. Серед переваг раннього НІМ дидакти називають такі, що:

- діти молодшого шкільного віку здатні до інстинктивного засвоєння мови;

- вони демонструють відносно легке відтворення звукової системи іноземної мови (чим молодше учень, тим більше шансів сформулювати акцент і інтонацію, схожі з носіями мови);

- у молодших школярів відсутній острах перед іноземною мовою та боязнь помилок;

- у розпорядженні молодших школярів взагалі є значно більше часу на опанування іноземної мови;

- учні початкової школи мають більше можливостей для формування продуктивних зв'язків між рідною та іноземною мовами, тим самим розвиваючи металінгвістичну компетенцію;

- у молодших школярів є більше часу інтегрувати вивчення додаткової мови в їхній загальний когнітивний, соціальний, емоційний та культурний розвиток, що у свою чергу здійснює позитивний і формуючий вплив на почуття власної ідентичності [10, с. 19-55].

У державах-членах ЄС на рівні міністрів освіти прийнята згода щодо викладання принаймні двох іноземних мов з самого раннього віку за Барселонською моделлю «рідна мова + 2 іноземні» [2, с. 19]. Крім створення бази для розвитку іншомовної компетентності на наступних освітніх щаблях раннє навчання іноземних мов впливає на формування позитивного ставлення учнів до інших мов і культур, що само по собі є достатньою причиною для Єврокомісії підтримувати подальші дослідження та ініціативи у цьому напрямку.

Навчання іноземних мов на рівні МСКО 1 першими ввели північні країни: Данія (1958), Швеція (1962), Фінляндія (1970). Після проведення освітніх реформ 1980-90-х років, які серед інших змін передбачали обов'язкове вивчення сучасних іноземних мов у початковій школі, більшість країн Європейського Союзу також приступили до реалізації програм раннього навчання мов. Першими в цьому починанні стали Австрія (1982), Нідер-

ланди (1985), Португалія (1989), за ними пішли Іспанія (1990), Греція та Італія (1993), франкомовна громада Бельгії (1998).

Сьогодні, коли програми раннього НІМ працюють і вдосконалюються, переважна більшість європейських країн може дозволити собі білінгвальну освіту. Як зазначає М. Тадесва, поняття «білінгвальної освіти» включає процес навчання учнів, які вивчають мову більшості в своїй країні або регіоні, одночасно опановуючи декілька немовних дисциплін іноземною або нерідною для них мовою [1]. Такий підхід поширений в Голландії, Німеччині, Великій Британії, Франції (в школах-ліцеях), Ірландії, Іспанії, скандинавських та деяких інших країнах Європи. Білінгвальна освіта залишається найважливішою частиною програми Ради Європи «Citizenship and Language learning in Europe».

За підтримки Єврокомісії, вчителів, батьків та учнів швидко зростає кількість початкових шкіл, які пропонують білінгвальну освіту. Як правило, перевага надається англійській мові, однак поступово зростає відсоток шкіл, що для вивчення предметів навчального плану пропонують французьку, німецьку, рідше іспанську, італійську, російську та інші мови. Цілі білінгвальної освіти різні: прагнення досягти однаково високого рівня володіння як рідною мовою, так і іноземною мовою; удосконалення міжкультурної компетенції учнів і налагодження зв'язків із школами інших країн у рамках міжнародного співробітництва; реалізація програми мобільності учителів та учнів.

Багато країн Європи досягли певних успіхів у напрямку білінгвальної освіти. В Іспанії вивчення іноземних мов починається у другому циклі «*educaciyn infantile*» (у віці від 3 до 6 років) і продовжується з більш структурованим підходом у першому класі початкової школи (*Ministerio de Educaciyn, Cultura y Deporte, 2011a*). «Комплексна програма з іноземних мов» була опублікована в жовтні 2010 року і безпосередньо пов'язана з економічною кризою в Іспанії. У програмі підкреслювалась необхідність вивчення іноземних мов з метою розширення можливостей працевлаштування робітників і підвищення продуктивності економіки. Було передбачено ряд заходів, націлених на поліпшення вивчення мови на початковому рівні, включаючи додаткові позакласні заняття та інтенсивні мовні курси для учнів.

Національна іспано-англійська програма білінгвальної освіти з 3 років у державних школах працює в Іспанії з 1996 року за підтримки Британської Ради. За повідомленнями Мадридської регіональної влади, кількість початкових і середніх шкіл, що беруть участь у даному проекті, зросла з 26 на початку до більш, ніж 250 шкіл у теперішній час (*Comunidad de Madrid, 2010*). Обґрунтуванням для введення білінгвальної освіти з трирічного віку було бажання значно збільшити час для вивчення та використання іноземної мови, а також підвищити «інтенсивність» за рахунок вивчення інших предметів початкової школи на іноземній мові та розвитку нових навичок за допомогою цієї мови [12, с. 50].

Люксембург як багатонаціональна держава, офіційними мовами якої є люксембурзька, німецька та французька, є лідером серед країн Євросоюзу за кількістю годин, що виділяються на вивчення мов на всіх рівнях освіти. Раннє навчання ІМ є факультативним і передбачено для дітей з 3 років. На цьому етапі навчання використовується люксембурзька мова, яка допомагає учителям мобілізувати і мотивувати дітей, а пізніше на етапі дошкільного навчання (4-5 років) вона стає мовою для пояснення матеріалу. У початковій школі (6-12 років) вивчення всіх дисциплін ведеться люксембурзькою мовою, а навчання читання здійснюється німецькою мовою. Поступово німецька мова набуває статусу мови навчання для всіх дисциплін, а як навчальний предмет вивчається таким чином: 8 годин на тиждень – у 1 і 3 класах, 9 годин на тиждень – у 2 класі і, нарешті, 5 годин на тиждень – протягом трьох наступних років початкової школи. Починаючи з другого семестру другого року навчання, в програму вводиться французька мова, що використовується також для пояснення матеріалу учням у класах, де навчаються іноземці. Люксембурзька мова вивчається по одній годині на тиждень протягом усіх років навчання в початковій школі і може використовуватися при вивченні художніх, спортивних і факультативних дисциплін. У цілому, близько 50 % навчального часу відводиться мовній підготовці, і вже в початковій школі діти мають можливість вивчати три мови [8].

Вступ Фінляндії до Європейського Союзу сприяв зростанню інтересу до мов. З 1994-1995 навчального року установи загальної та середньої освіти почали працювати за новими програмами. В цей же час місцевим органам освіти були дані великі свободи в прийнятті рішень з питань мовної освіти. Враховуючи урядові рекомендації, вони отримали право визначати час і порядок введення іноземних мов у навчальні програми, а також кількість годин на вивчення кожної мови. Більшість фінських дітей здобувають освіту з 7 років, але деякі можуть і раніше приступити до навчання. Програма базової освіти включає крім рідної мови вивчення двох сучасних іноземних мов: друга національна мова (шведська для фінських дітей і фінська для шведських дітей) і одна іноземна мова, зазвичай англійська, німецька, французька або російська. Обов'язкове вивчення першої іноземної мови починається у початковій школі і не пізніше третього класу (8 годин на тиждень, рівень А1). Проте останнім часом все більше установ намагаються вводити її з першого року навчання. На додаток до цих двох обов'язкових мов учні мають можливість вивчати дві інші іноземні мови (німецьку, французьку, англійську, російську, іспанську, латинську) як факультатив, по 4 години на тиждень (рівень А1) з п'ятого класу. У школах східних районів Фінляндії отримав підтримку проект білінгвальної фінсько-російської освіти [11].

Завдання білінгвальної (і навіть мультилінгвальної) освіти також успішно реалізують європейські школи, які є офіційними навчальними

зкладами, керованими спільно урядами держав-членів Європейського Союзу. У всіх цих країнах вони юридично розглядаються як державні установи. У даний час функціонує 14 європейських шкіл у 7 країнах (Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Італія, Велика Британія, Іспанія, Люксембург) із загальною кількістю учнів близько 27 000 осіб. З 2002 навчального року у Брно (Чеська Республіка) працює європейська початкова школа, в якій разом навчаються чеські діти та діти іноземних фахівців, інвесторів та бізнесменів, які працюють у Чехії. Школа розділена на дві секції: чеську та міжнародну. Чеська мова викладається як іноземна для учнів з інших країн, а на заняттях з музики, мистецтва та фізичної культури всі учні займаються разом.

Для збереження мовного розмаїття в Європі та культурної спадщини з ініціативи *Mercator-Education* і у співпраці з Департаментом з англійської лінгвістики в Університеті Країни Басків (Іспанія), Центром імерсійної та багатомовної освіти Університету Вааса (Фінляндія) і Центром з освітніх консультацій GCO Fryslân (Нідерланди) у 2001 році був виконаний Проект тримовної початкової освіти в Європі (*Trilingual Primary Education in Europe (TRPEE-project)*) [4]. У ході проекту було вивчено стан мовної освіти на рівні МСКО 1 у державах-членах Європейського Союзу, на території яких компактно мешкають представники національних меншин (Австрія, Фінляндія, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди та Іспанія). Нові ініціативи і накопичений в області тримовної початкової освіти досвід представляють значний інтерес для багатьох європейських регіонів з огляду на той факт, що національний склад учнів початкової школи дедалі стає неоднорідним.

Слід зазначити, що процес організації білінгвального навчання має багато труднощів, перш за все, пов'язаних з підготовкою педагогічних кадрів і відповідних навчальних матеріалів. Зазначена галузь освіти в Європі є найменш дослідженою психологами та методистами, тому педагогам-практикам не вистачає знань з методики організації білінгвальної освіти молодших школярів, недостатньо розроблена система оцінювання рівнів оволодіння мовами. Для предметів навчального плану, що викладаються іноземною мовою, у багатьох випадках не вистачає спеціальних підручників. До того ж, у початкових школах Європи дуже часто іноземні мови викла-

даються не фахівцями, а учителями початкової школи, які не завжди вільно говорять мовою і не мають належної методичної підготовки. Тому одним із пріоритетних завдань реформування іншомовної освіти для країн ЄС є створення системи перепідготовки або підвищення кваліфікації учителів початкової школи [6, с. 12].

Висновки і перспективи дослідження. Проаналізувавши досвід іншомовної освіти окремих європейських країн, можна зробити висновок, що кожна держава враховуючи загальноєвропейську лінгвістичну політику і стратегічний план з розвитку білінгвізму (у деяких випадках – мультилінгвізму), вибудовує власну освітню лінгвістичну парадигму. Проте в рамках Європейського Союзу існує спільність дидактичних підходів і вимог до рівня іншомовної комунікативної компетенції молодшого школяра; забезпечено сприяння вивченню мов від урядового рівня до рівня шкільної адміністрації та батьків; створюється нова генерація навчальних засобів для учнів дошкільного та молодшого шкільного віку, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. У всіх європейських країнах визнається роль рідної / нерідної та іноземних мов як засобу розвитку особистості дитини і розширення її можливостей адаптуватися до реального життя, а також як засобу спілкування в умовах багатомовної та полікультурної Європи.

Сьогодні у більшості країн Євросоюзу в іншомовній освіті на рівні МСКО 1 спостерігаються тенденція інтеграція НІМ до інших освітніх галузей навчальної програми (білінгвальна освіта), починаючи від мінімальних зв'язків і до повної інтеграції (CLIL). Ключовим фактором успіху НІМ у початковій школі всі країни ЄС називають якість професійної підготовки учителя початкової школи. Зазначена проблема разом із забезпеченням наступності програм і методики НІМ між початковою та середньою освітою та якості навчальних засобів знаходиться у центрі уваги політиків й освітян і потребує ефективних рішень задля успішної реалізації програми багатомовної Європи.

В Україні білінгвальна освіта лише починає розвиватися і тому науковцям і освітянам необхідно вивчати досвід таких країн, як Бельгія, Франція, Фінляндія, Люксембург, Велика Британія, Угорщина, Польща з метою реформування і модернізації національної шкільної освіти на засадах білінгвізму.

Список літератури:

1. Тадеєва М. І. Проблема білінгвізму і плюрлінгвізму в мовній освіті європейських країн / М. І. Тадеєва // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі. Зб. наук. праць. Вип. 10. – Донецьк, 2008. – С. 242–249.
2. Barcelona Summit. Presidency Conclusions. SN 100/1/02 REV 1.– Barcelona, 15 and 16 March, 2002. – 72 p.
3. Beacco J. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Guide for the development of Language Education Policies in Europe Executive Version / Jean-Claude Beacco, Michael Byram. – Council of Europe, 2007. – 51 p.
4. Beetsma D. Trilingual Primary Education in Europe. Inventory of the provisions for trilingual primary education in minority language communities of the European Union / Danny Beetsma. – Mercator-Education : The European network for regional or minority languages and education, 2002. – 121 p.
5. Bilingual Education in Primary School. Aspects of Immersion, CLIL, and Bilingual Modules / Edited by Daniela Elsner, Jorg-U. Kesler. – Narr Verlag, 2013. – 167 p.

6. EU (European Union). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment. 18.9.2008. COM (2008) 566 final. {SEC (2008) 2443}{SEC (2008) 2444}{SEC (2008) 2445}. – Brussels : Commission of the European Union, 2008. – 15 p.
7. European Models of Bilingual Education / Edited by Hugo Baetens Beardsmore. – Clevedon [u.a.] : Multilingual Matters, 1993. – 205 p.
8. EURYPEDIA. Luxembourg. Teaching and Learning in Primary Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Luxembourg:Teaching_and_Learning_in_Primary_Education
9. Garrouste Ch. 100 Years of Educational Reforms in Europe: a contextual database / Christelle Garrouste. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2010. – 338 p.
10. Hood Ph. Modern Languages in the Primary School / Philip Hood, Kristina Tobutt. – SAGE, 2009. – 240 p.
11. Piri R. Teaching and learning less widely spoken languages in other countries. Guide for the Development of Language Education Policies in Europe. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Reference Study / Riitta Piri. – Strasbourg : Council of Europe, 2002. – 28 p.
12. Tinsley T. Lessons from abroad. International review of primary languages. Research report / Teresa Tinsley, Therese Comfort. – Berkshire : CfBT Education Trust, 2012. – 89 p.

Яровая Е.Б.

Бердянський державний педагогічний університет

БИЛИНГВАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ЕВРОСОЮЗА

Резюме

В статье рассматривается проблема билингвального обучения в контексте иноязычного образования младших школьников в государствах-членах Европейского Союза. Автор анализирует опыт стран ЕС, которые уже сегодня реализуют модель билингвального образования в начальной школе. В статье определены общие трудности организации билингвального обучения и факторы, влияющие на успех реформ в иноязычном образовании на начальной ступени.

Ключевые слова: начальное образование, обучение иностранным языкам, модели раннего обучения иностранным языкам, билингвальное образование.

Yarova O.B.

Berdyansk State Pedagogical University

BILINGUAL EDUCATION AS A TENDENCY OF THE PRIMARY SCHOOL DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The article examines the problem of bilingual education in the context of foreign language education of primary school students in the member countries of the European Union. The author analyzes the experience of the EU countries, which are already implementing a model of bilingual education at primary school. The article identifies common challenges in the organization of bilingual education and the factors affecting the success of the reforms in the foreign language education at the primary stage.

Key words: primary education, foreign language training, models of early foreign language teaching, bilingual education.